

SOSYOLOJİ 1, 2. ÜNİTE (Toplumsal Yapı ve Toplumsal İlişkiler) ÖZETİ

TOPLUMSAL YAPININ ÖGELERİ

Toplumu oluşturan ögeler ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkiler toplumsal yapıyı oluşturur. Bu ögeler ve ilişkiler o bütünün parçalarının dengeli ve uyumlu olmasını sağlar. Toplumsal yapının maddi ve manevi olmak üzere iki ögesi vardır.

Maddi Ögeler: Köy-kent nüfusu
İklim
Toprak verimliliği
Yer altı ve yer üstü kaynakları
Coğrafi konum

Manevi Ögeler: Sosyal ilişkiler
Statüler
Roller
Değerler ve normlar
Kurumlar

TOPLUMSAL İLİŞKİLER

Toplum, üyeleri arasında ortaya çıkan ve gelişen çeşitli toplumsal ilişki örüntülerinden oluşur ve toplumsal yapı bu örüntülerin örgütlenişini ve aldığı biçimleri ele almak ve betimlemek için sosyolojinin kullandığı terimdir. **Sosyal ilişki** iki ya da daha fazla insan arasında belli bir zaman sürecinde ve bir amaca yönelik olarak kurulan bağıdır.

TOPLUMSAL İLİŞKİ TÜRLERİ

1- İlişkinin Niteliğine Göre

Birincil ilişkiler içten ve samimi duygularla, sevgi ve dostluk bağı kurularak oluşan ilişkilerdir. Az sayıda kişiyle oluşan, uzun süreli ve resmî olmayan ilişkilerdir. Aile bireyleri arasındaki ilişki, arkadaşlık ilişkisi, akrabalık ilişkileri ve köydeki ilişkiler birincil ilişkilere örnektir.

İkincil ilişkiler resmî, kısa süreli, yüzeysel ve çok sayıda kişi arasında geçen ilişkilerdir. Çıkar amaçlı kurulur. Amir-memur ilişkisi, komutan-er ilişkisi, oyuncu-izleyici ilişkisi ikincil ilişkilere örnektir.

2- Süresine Göre

Kısa süreli (İğreti) ilişki kısa bir zaman süreci içinde gerçekleşir. Genellikle ikincil ilişki özelliği taşır. Garson-müşteri ilişkisi, otobüs yolculuğunda kurulan ilişkiler kısa süreli ilişkilere örnektir.

Uzun süreli ilişkiler devamlılık arz eder ve bazen insanın doğumundan ölümüne kadar sürebilir. Genellikle bireyler arasında, birincil ilişkiler gözlenir. Aile, evlilik, arkadaşlık, akrabalık ilişkileri örnektir.

Devirli (Periyodik) ilişkiler belirli zaman aralıklarıyla bir arada bulunularak kurulan ilişkilerdir. Haftalık halı saha maçı, gün toplantıları, belirli bir yılda mezun olanların yıllık toplantıları devirli ilişkilere örnektir.

3- Birey Sayısına Göre

Birey - birey ilişkisi iki insan arasında gerçekleşen ilişkidir. Anne ile çocuğu, alıcı ile satıcı, eşler arasındaki ilişki birey birey ilişkisine örnektir.

Birey - grup ilişkisi bir insan ile bir grup arasında gerçekleşir. Futbolcu-spor kulübü, işçi-sindikası, öğretmen-sınıf arasındaki ilişki birey grup ilişkisine örnektir.

Grup - grup ilişkisi bir grubun diğer bir grup ile ilişkisini ifade eder. İki okul öğrencisinin bir yarışma sebebiyle kurduğu ilişki, bir siyasi partinin diğer bir siyasi partiyle kurduğu ilişki grup grup ilişkisine örnektir.

Grup - toplum ilişkisi bir grubun toplumla olan ilişkisidir. Sivil toplum örgütlerinin toplumu ilgilendiren konularda çalışma yapması grup toplum ilişkisine örnektir.

4- Katılım Biçimine Göre

İsteğe bağlı ilişkiler insanların kendi istek ve arzusuyla kurduğu ilişkilerdir. Arkadaş olmak, halk oyunları kursuna katılmak, bir derneğe üye olmak isteğe bağlı ilişkilere örnektir.

Zorunlu ilişkiler insanın isteği ve iradesi dışında kurmak zorunda olduğu ilişkilerdir. Aile ve akrabalık ilişkisi zorunlu ilişkilere örnektir.

5- Kuruluş Biçimine Göre

Resmî ilişkiler amaçları taraflarca bilinen, yazılı kurallarla düzenlenen, ikincil ilişkilerdir. Amir-memur, işveren-işçi ilişkisi buna örnektir.

Resmî olmayan ilişkiler yazılı kurallarla düzenlenmeyen birincil ilişkilerdir. Öğrenci müdür ilişkisi, idareci memur ilişkisi resmî ilişkilere; arkadaşlık, komşuluk, akrabalık ilişkisi resmî olmayan ilişkilere örnektir.

Toplumsal İlişkilerin Kişiyi ve Topluma Sağladığı Faydalar.

- Toplumsal ilişkiler iletişimin artmasını sağlar.
- Toplumsal ilişkiler sayesinde savunma kolaylaşır.
- Toplumsal ilişkiler ile grup ve kurumlar yeni üye kazanır.
- Toplumsal ilişkiler sosyal denetimi güçlendirir.
- Toplumsal ilişkiler iş bölümünün gelişmesini artırır.
- Toplumsal ilişkilerin güçlü olması üretim ve tüketimi güçlendirir.

TOPLUMSAL STATÜ ve TOPLUMSAL ROL

Toplumsal statü kişinin çevresindekiler tarafından ona nesnel olarak uygun gördükleri mevki veya pozisyonudur.

Toplumsal rol kişinin sahip olduğu toplumsal statü gereği yerine getirmesi beklenen davranış biçimleri olarak tanımlanır. Toplum içinde birey birden fazla statüye sahip olur. Bu statüler gereği birden fazla rolü de yerine getirir.

Toplumsal Statü ve Türleri

Doğuştan elde edilen statü (verilmiş statü), bireyin bir çabası olmadan kendi dışındaki etkenler tarafından sağlanır. İnsanın fiziksel özellikleri yani yaşı, cinsiyeti, ırkı, soyu doğumla kazanılan özelliklerdir.

Sonradan kazanılan statü bireyin kendi çabasıyla elde ettiği statüdür. Bu statülerin kazanılmasında eğitim ve yeteneklerin önemli bir payı vardır.

Toplumsal Statünün Belirleyicileri

Soy, Servet-Zenginlik, Topluma Sağladığı Yarar, Eğitim, Dinî İnanç, Fikir ve Düşünceler, Cinsiyet

Anahtar Statü, Anahtar Rol ve Rol Çatışması

Bir kişinin birden fazla statü içinde yalnızca biri onun en karakteristik konumudur. Buna sosyolojide **anahtar statü** denilmektedir. Bireyin birçok toplumsal rolü içinde de bir tane anahtar toplumsal rolü vardır. Bireyin **anahtar rolü** onun anahtar statüsüne göre belirlenir. Bireyin işi, öğrenim derecesi, anahtar statüsü, bağlı olduğu toplumsal grup ve toplumun değer yargıları anahtar rolünü de belirler. Bireyler, birden fazla statüsü olduğu için rollerini yerine getirirken zor durumda kalabilir. Bu duruma **rol çatışması** denir. Rol çatışması, bireyin rollerinin gereği olan davranışların aynı anda gerçekleşemeyecek biçimde birbirine karşıt olmasıdır.

TOPLUMSAL DEĞERLER

Bir toplumda oluşan ortak görüş ya da toplumsal grupta bireylerin olumlu tepki verdikleri düşünce ve kuralların uygulama biçimlerini yansıtan ölçütlere toplumsal değer denir.

Genellikle beğeniye, ahlak ve inançlara dayanır. İnsan davranışlarının hangilerinin iyi, hangilerinin doğru ve yararlı olduğunu gösterir.

Değerlerin Rolü

Değerler, insanlara yaşamlarında seçim yapmaları için rehberlik eder, yol gösterir. Bireylerin yaşamlarında ve çevrede olup bitene anlam verme yolunun belirleyicisi olan değerler, toplumsal beklentilerin içerikleri olarak aileden başlayıp giderek genişleyen çevrede bireye; neyi, nasıl yapması gerektiğini bildiren ve belirleyen hükümlerdir. Değerlerin öğrenilmesi, rollerin öğrenilmesi ile meydana gelen sosyal bir öğrenmedir.

TOPLUMSAL HAYATI DÜZENLEYEN NORMLAR

Normların Gerekliliği

Her toplum, varlığını devam ettirebilme, toplumsal düzeni koruma ve sürdürme gerekliği duyar. Bunun sağlanabilmesi için kurallara ihtiyaç vardır. Toplum hayatını düzenleyen bu kurallara “toplumsal normlar” denir.

Toplumsal Normların Özellikleri

- Toplumun düzenini ve devamlılığını sağlar.
- Toplumsal kontrolü sağlar.
- Çoğunluğun sosyal normlara uyması sosyal bütünleşmeye, uymaması ise sosyal çözölmeye neden olur.
- Uymayanlar cezalandırılır, zorlayıcıdır.
- Bireylerin davranışlarını sınırlayan emir ve yasaklardır.
- Toplumdan topluma veya zamanla değişir.
- Toplumsal süreç içinde veya merkezi otoritece oluşturulabilir.

Norm Türleri

1-Yazılı (Resmî) Normlar: Hukuk kuralları

2- Yazılı Olmayan Normlar: Din kuralları, Ahlaki kurallar

Yazılı Olmayan Norm Türleri

Toplumsal normlar, bireylerin toplumsal hayatta neleri yapıp neleri yapmayacağını belirler. Gayri resmî olarak tanımladığımız normlar gündelik hayatta karşımıza çıkar. Yazılı olmayan normlar, toplumun içinde zamanla oluşan, insanların birbirlerini rahatsız etmemelerini, birbirlerine saygılı davranmalarını sağlayan toplumsal kurallardır. **Örf, âdet, gelenek ve görenekler** yazılı olmayan normlardır. Yazılı olmayan normların her birinin yaptırımını faklıdır.

TOPLUMSAL KONTROL

Toplumsal huzura ve mutluluğa ulaşmanın en temel koşulu toplumsal düzenin sağlanmasıdır. Toplumda düzeni sağlayan kuralların bireyleri ortak inanç ve ölçülere göre uygun davranışlarda bulunmaya zorlamasına toplumsal kontrol denir.

Resmî Toplumsal Kontrol: Yazılı kurallardır. Resmî kontrolün temel özelliği herkes için zorunlu olmasıdır.

Resmî Olmayan Toplumsal Kontrol: Yazılı kurallar değildir. Resmî olmayan toplumsal kontroller, yasal bir yaptırım içermemekle birlikte bireylerde bu kurallara uyulmasının doğru olduğu yönünde bir tutum oluşturur.

TOPLUMSAL SAPMA

Toplum yaşam, varlığını ve düzenini normlar, değerler ve kontrol mekanizmalarıyla sağlar. Toplumsal norm ve düzene uyumsuz davranışlar toplumsal sapma olarak adlandırılır.

Sapma Türleri

Olumlu Sapma: İdeal davranış örüntüleri yönünde bir sapmadır. Toplumun yücelttiği ideal normlara ve kişilerin daha erdemli olarak adlandırdığı davranış formlarına doğru yöneltilen bir uyumdur.

Olumsuz Sapma: Onaylanmayan aşağı ve yetersiz davranış örüntüleri yönündeki sapmadır. Olumsuz sapma davranışı gösteren birey ya da gruplar genellikle kendi toplumları tarafından aşağı toplumsal statülere yerleştirilirler.

Toplumsal Sapmanın Ortaya Çıkmasının Nedenleri: Uygun olmayan veya başarısız sosyalleşme, kişinin yerine getirmesi zor ve gücünü aşan isteklerle karşılaşması, yetersiz ve caydırıcılıktan uzak kurallar, yaptırımların uygulanmama, olumsuz davranışları mantığa bürüme, normların yeteri kadar açık olmaması, açığa çıkmayan sapma davranışının devam etmesi, alt kültürün sapmayı meşrulaştırması, gruba aidiyet duygusudur.

TOPLUMSAL GRUPLAR

Toplumsal grup, iki veya daha fazla kişi tarafından oluşan, ortak amaçları gerçekleştirmek üzere bir araya gelen, belirli süre etkileşimde bulunan, ortak değerleri paylaşan, karşılıklı statü ve rollere sahip olan bireyler topluluğudur.

Buna göre grubun oluşabilmesi için;

- Üyeleri arasında ortak bir amaç ve çıkara dayalı ilişkilerin olması,
- Göreli sürekliliği olan insan topluluğu olması,
- Biz ve başkaları duygusunu geliştirerek kendilerini diğer gruplardan ayırması gerekir.

Toplumsal Grupların Çeşitleri

A) Sürelerine Göre Toplumsal Gruplar: Devamlı grup, kısa süreli grup, devirli grup

B) Kuruluş Biçimlerine Göre Toplumsal Gruplar: Resmî grup, resmî olmayan grup

C) Katılış Biçimine Göre Toplumsal Gruplar: İstek dışı gruplar, isteğe bağlı gruplar

D) Niceliklerine Göre Toplumsal Gruplar: Büyük gruplar, küçük gruplar

E) İlişki Biçimlerine Göre Toplumsal Gruplar:

a) Cooley'ye (Kuliy) Göre Toplumsal Gruplar

Birincil grup, grup üyelerinin yüz yüze ilişkiler kurduğu, sınırlı sayıdaki üyenin oluşturduğu gruptur.

İkincil gruplarda üyeler yazılı kurallara bağlı olarak bir araya gelirler.

b) Tönnies'e (Tönyes) Göre Toplumsal Gruplar

Cemaatler; ırk, etnik yapı ve kültür bakımından farklılaşmamış bireylerden meydana gelen ve bu bireyler arasındaki ilişkilerin şahsi, sıcak, samimi olduğu küçük, homojen (benzer) ve kapalı topluluklardır.

Cemiyetler ise ırk, etnik yapı, sosyoekonomik durum ve kültürel sistemleri açısından farklılaşmış, geniş ve heterojen (ayrışık) topluluklardır.

KÖY ÖNCESİ (AVCI-TOPLAYICI) YAŞAM

İlk topluluklar, insanların toprağa yerleşmeden önceki ve üretim yapmadığı dönem olarak belirtilebilir. Herhangi bir üretim yoktur. Doğadan elde edilen yiyeceklerle yaşam sürdürülmektedir.

Toprağa Yerleşmenin Nedenleri

- 1- Ekonomik neden:** Toprağa dayalı üretimin öğrenilmesi, bitki ve hayvanların çoğaltılmasının denetim altına alınması toprağa yerleşmenin temel nedenidir.
- 2- Dinsel neden:** Totemin resim ve heykellerinin yapıldığı mağaralar ayin ve ibadet yerlerine dönüşmüş, bunun sonucu da o yerler kutsallaşmıştır. Böylece kutsal yerler insanlığın çekim merkezleri olmuştur.

- 3- Demografik (nüfus) neden:** Üye sayıları çoğalan klan ve boyların hem göç etmeleri zorlaşmış hem de doğada hazır olan yiyecekler yetmemeye başlamıştır. Bunun sonucunda insanlar yerleşik yaşama geçmenin çarelerini aramaya başlamışlardır.

Köyün Toplumsal Yapısı ve Sorunları

İnsanoğlunun toprağa yerleşmesiyle birlikte günümüzdeki anlamıyla olmasa bile köyler oluşmaya başlamıştır. Köy toplumsal grubu, tarımsal üretimle ekonomik faaliyette bulunur. Köy, geleneksel ilişkilerin hâkim olduğu yerleşim birimidir. Töre, gelenek ve göreneklerin hâkim olması, köyde toplumsal değişimi yavaşlatır.

Köy Toplumsal Grubunun Başlıca Sorunları: Toprak sorunu, Gizli işsizlik sorunu, Göç sorunu.

KENTLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kent yaşantısına geçiş MÖ 3500’lü yıllara dayanır. İlk kentler Mezopotamya’da (Dicle ve Fırat arasında) kurulmuştur. Öte yandan, Mısır’da Nil, Hindistan’da İndus ve Çin’de Sarı Nehir civarında ilk kent özellikleri gösteren yerleşim yerleri kurulmuştur. Bu dönemde kurulan kentler, çoğunlukla nehir ya da göl kenarlarında oluşturulmuştur.

Kent Yaşantısına Geçişin Nedenleri

- Ortak düşmana karşı birlikte korunma gereksinimi,
- Köylerde üretim fazlalığının değişimi için pazar görevi yapacak büyükçe bir yerleşim alanını gerekli kılması,
- Ürünlerin taşınmasında teknoloji ve deniz ulaşım araçlarının gelişmesi,
- Bazı bölgelerin veya yerlerin bazı dinler veya inançlar tarafından kutsal sayılmasıdır.

Kent Toplumunun Özellikleri

- Kentlerde çeşitli ekonomik, siyasal ve sosyal işlevleri gerçekleştiren ikincil ilişkiler vardır.
- Kentte özel ve resmî birçok kuruluş bulunur.
- Kentte işler yazılı kurallar çerçevesinde, planlı bir şekilde gerçekleşir.
- Kent yaşamındaki ilişkilerde kişisel çıkarlar ön plandadır.

Kentleşmenin Olumsuz Sonuçları: İşsizlik, Gecekondulaşma ve Çarpık Kentleşme, Çevre Kirliliği, Kültürel Uyumsuzluk, Trafik Yoğunluğu, Yeşil Alanların Azalması.

METROPOL (ANA KENT) VE BANLIYÖ

Metropol: Genel anlamıyla nüfusun yoğun olduğu, çevresindeki bölgeye ve bir aradaki irili ufaklı kentlere ekonomik, kültürel ve yönetim açısından egemen durumda olan başlıca büyük kentlerin her birine verilen addır.

Banliyö: Büyük bir kentin yakın çevresinde bulunan, ana kentlerin kalabalığından ve kötü havasından kurtulmak amacıyla kurulan yerleşim birimine verilen addır.

MİLLET VE MİLLETİ OLUŞTURAN UNSURLAR

Millet, feodal düzenin yıkılışı ve kapitalist düzenin oluşumu döneminde ortaya çıkan, toprak, ekonomik yaşam, duygu, dil ve kültürel özellikler yönünden ortaklaşa niteliklere sahip en geniş insan topluluğudur.

Milleti Oluşturan Unsurlar

Maddi Unsurlar: Toprak Birliği, Ekonomi Birliği

Manevi Unsurlar: Dil Birliği, Din Birliği, Tarih Birliği, Kültür Birliği, Ülkü Birliği

Milliyetçilik ve Irkçılık

Milliyetçilik, kişinin bir milletin üyesi olma bilinci ve bu bilincin bir ideale, yaşama biçimine dönüştürülmesi olarak tanımlanabilir. Milliyetçilik özellikle 1789 Fransız Devrimi’nden sonra daha fazla benimsenmiştir. Milliyetçilik, “kendi ulusunu sevip onu yüceltmeyi amaç edinen bir duygu ve düşünce birliği” olarak tanımlanır. Aynı milletten insanların millî duyguları yaşamalarını sağlar. Modern milliyetçilik anlayışı akla, mantığa ve adalete dayanır. Sınıf

ayrılığına, bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde baskı kurmasına karşıdır. Irk ve kafataslarının şekli ile ilgilenmez. Bunun yerine toplumda ortak bir ruh arar.

İrkçilik, genel olarak çeşitli insan ırkları arasındaki biyolojik farklılıkların kültürel veya bireysel meseleleri de tayin etmesi gerektiğine ve doğal sebeplerle bir ırkın (çoğunlukla kendi ırkının) diğerlerinden üstün olduğuna ve diğerlerine hükmetmeye hakkı olduğuna duyulan inanç veya bu değerleri kabul eden doktrindir.

Milli Birlik ve Beraberlik

Bir toplumu, yüz yüze geldiği engeller karşısında dirençli ve başarılı kılan, o toplumu oluşturan bireyler arasındaki millî dayanışma ve birlik ruhudur. Bu birlik bağı, bir milletin varlığını koruyan ve fertlerini bir arada tutan en güçlü bağıdır. Bu bağı sürdüremeyen veya kaybeden toplumların ayakta durması mümkün değildir. Tarih; güçlenmiş, yükselmiş, zenginleşip büyümüş fakat millî şuurunu kaybetmesinden dolayı varlığını yitirmiş toplumların örnekleriyle doludur.

ATATÜRK'ÜN MİLLET, MİLLİYETÇİLİK VE HALKÇILIK ANLAYIŞI

Atatürkçü Düşüncede Millet

Atatürk'e göre, zengin bir kültür mirasına sahip, beraber yaşama isteği ve arzusunda, tarihsel geçmiş ve bu geçmişi sürdürmede ortak iradeye sahip olan insanların birlikte yaşamasından oluşan cemiyete millet denir.

Atatürk Milliyetçiliği

Atatürkçü düşüncede milliyetçilik, millet ilkesine dayanır. Milliyetçilik: Kişileri, toplumu bir arada tutan “milliyet, vatandaşlık” şeklinde de ifade edilmektedir.

Atatürk ve Halkçılık Anlayışı

Atatürk'e göre halk devletin bireyleri (vatandaşları), halkçılık ise devlet yönetiminde toplum çoğunluğunun, azınlığın haklarına saygı duyması ve Anayasa'ya aykırı olmamak koşuluyla yönetimde söz sahibi olmasıdır.

Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışında Temel İlkeler

Milliyetçiliği Reddeden Akımlara Karşıdır: Onun bu anlayışı millet kavramı ve milliyetçilik ilkesini reddeden düşünce akımlarıyla bağdaşmaz.

İrkçılığa Karşıdır: O, Türk vatandaşlarını din ve köken esasına göre ayırt etmez.

Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı, Laiktir: Millî toplumu sadece ırk çizgileriyle değil, din ve mezhep çizgileriyle bölmeyi de kesinlikle reddeder.

Barışçıl ve İnsancıldır: Atatürkçü milliyetçilik anlayışı, Türk milletini yüce bir değer kabul etmekle beraber, diğer milletleri hor gören ve aşağılayan bir milliyetçilik değildir. Atatürkçü milliyetçilik, millî ve insani değerleri kaynaştırır. Yurtta ve dünyada barışı öngörür.

Evrensel Niteliklere Sahiptir: Atatürk milliyetçiliği ileridir. Çağın gereklerine uygun olarak, akılcı, yapıcı, yaratıcı ve idealist bir yapı içerisinde, insan hak ve hürriyetlerine dayalı bir biçimde, kültürel değerlere önem veren sistem olarak Türk milletini sevmeyi ve yüceltmeyi öngörür.

Ayırıcı Değil Birleştiricidir: Atatürk'ün birleştirici, bütünleştirici, çağdaş ve medeni milliyetçilik anlayışı millî birlik ve beraberliğimizi koruyan en önemli unsurlardan biridir.

Eşitlikçidir: Bu anlayışın kaynağı ise “millî hâkimiyet” tir. Demokrasiyi hedef alır ve buna ulaşmanın ilk aşamasını “Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir” ilkesinin kabulü ve uygulanmasıyla mümkün görür.

TOPLUMSAL TABAKALAŞMA

Toplumu oluşturan bireylerin yaşama biçimleri, servet, eğitim düzeyi, siyasal güç, prestij, mesleki statü ve gelirlerine göre hiyerarşik (aşamalı) olarak birbirinden farklılık gösteren sınıflar hâlinde sıralanmasına toplumsal tabakalaşma denir. Tabakalaşmanın ekonomik, siyasal ve toplumsal olmak üzere üç önemli ögesi vardır.

TOPLUMSAL SINIFLAR

Toplumsal sınıflar, toplumsal tabakalaşmanın başka bir biçimidir. Sınıf, toplumsal tabakalaşma tiplerinin modern topluma özgü örneğidir. Çağdaş toplumlarda tabakalaşmadan çok, sınıf ve sınıflaşmalardan söz edilmesi bu yüzdendir. Tabakalar arası geçişin demokratik kurallara göre serbest olduğu tabakalaşma tipidir. Örneğin yoksul bir aile çocuğunun okuyarak profesör olması gibi. Toplumsal sınıfları birbirinden ayıran temel kriterler şunlardır: Gelir, yaşam biçimi ve sınıf bilinci.

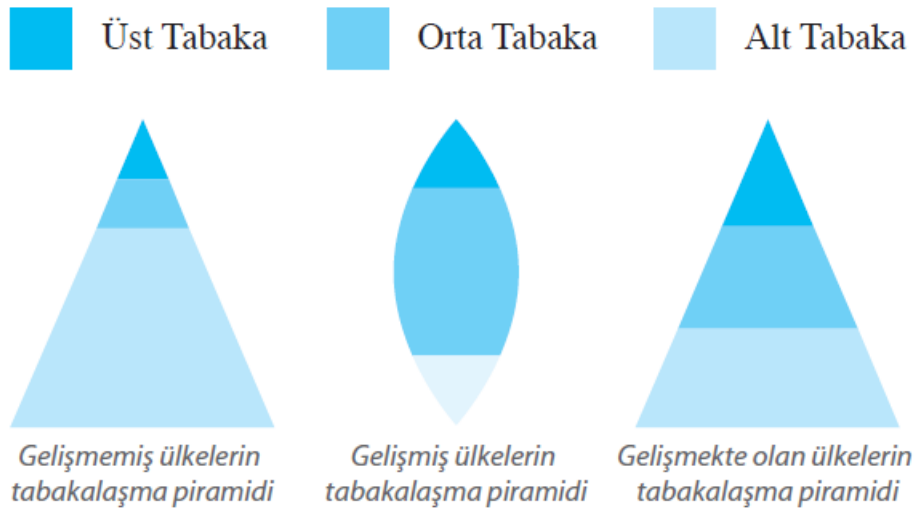
TABAKALAŞMA PRAMİDİ

Sosyolojik incelemelerde toplumsal tabakalaşma bir piramide benzetilerek açıklanmaya çalışılır. Toplumsal olanaklardan pay alma oranı toplumsal tabakalaşma piramidinin şeklini değişmesine neden olur. Eğitim, sağlık, spor, siyaset, ekonomi, kültür ve sanat gibi olanaklardan yararlanma düzeyi, bireylerin hangi toplumsal tabaka içinde yer aldığının belirlenmesinde dikkate alınması gereken bazı ölçütlerdir. Her toplumda tabakalaşma farklı biçimlerde karşımıza çıkar.

Üst Tabaka: Üst tabaka önemli miktarda mülkiyete sahip olan az sayıdaki kişilerden oluşmaktadır. Üst tabakanın görünümü ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösterir. Aşağıdaki şemada da görüldüğü gibi gelişmiş ülkelerde üst tabaka daha geniş ve sayıca daha fazladır. Gelişmemiş ülkelerde ise üst tabaka daha dar ve sayıca daha azdır.

Orta Tabaka: Orta tabaka pek çok farklı meslekteki insanı kapsamaktadır. Gelişmiş toplumlarda bugün nüfusun büyük bir bölümü bu tabaka içindedir.

Alt Tabaka: Alt tabaka üyeleri üst ve orta tabakaya kıyasla ayırt edici derecede kötü çalışma koşulları ile düşük yaşam standartlarına sahiptir. Bunların çoğunluğu uzun süredir işsiz olanlar ile iş bulamayanlar arasında yer almaktadır.

Görsel 2.24: Tabakalaşma piramitleri

TOPLUMSAL TABAKALAŞMA TÜRLERİ

Toplumsal tabakalaşma tarihsel ve toplumsal olarak dönemden döneme ve toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir. Ancak bir eşitsizlik biçimi olarak toplumsal tabakalaşma her yerde vardır. İş bölümü, teknoloji ve üretimin gelişmediği toplumlarda tabakalaşma sistemi yaş ve cinsiyet temelinde oluşmaktadır.

Kapalı Tabakalaşma: Kapalı tabakalaşma, toplumsal tabakalar arası geçişin yasalar, gelenekler ve dini kurallarla yasaklandığı sistemdir.

• **Kölelik sistemi:** Köle, “hukuka ve geleneklere göre bir başkasının malı sayılan, hiçbir hakka sahip olmayan bir eşya” olarak tanımlanır. Eşitsizliğin en aşağı biçimidir.

• **Kast sistemi:** Hindistan toplum yapısı, toplumsal durumları, hak ve görevleri bakımından birbirinden tamamıyla farklı kastlara bölünmüştür. Kastlar birbirlerinden tamamıyla ayrılmış, birbiriyle evlenmeleri, bir kasttan diğerine geçmeleri kesin bir biçimde yasak olan kapalı tabakalardır.

Yarı Kapalı Tabakalaşma: Yarı kapalı tabakalaşmada hiçbir birey kendi kişisel başarısı ve yeteneğiyle yükselemez, statüler doğuştandır fakat sürekli değildir. Statü yükselmesi ancak bunu hukuken yapmaya yetkili olan otorite tarafından sağlanabilir.

Açık Tabakalaşma: Açık sınıf tabakalaşması tabakalar ve sınıflar arası geçişte yeteneklerin ve gayretlerin belirleyici olduğu tabakalaşma tipidir. Fırsat eşitliğine önem veren demokratik toplumlarda görülür.

TOPLUMSAL HAREKETLİLİK ve TÜRLERİ

Bireylerin ya da grupların toplumsal yapı içinde fiziksel mekân ya da toplumsal konumları açısından yer değiştirmelerine toplumsal hareketlilik (mobilité) denir. Bireyler ya da gruplar, toplumsal tabakalar arasında ya da aynı tabaka içinde yer değiştirebilirler. Toplumsal hareketliliğin yatay ve dikey olmak üzere iki çeşidi vardır.

A) Dikey Hareketlilik: Bir tabakadan diğer bir tabakaya ya da bir sınıftan diğer bir sınıfa geçiş dikey hareketlilik olarak tanımlanır. Dikey hareketlilikte bireyin toplumsal konumu, buna bağlı olarak da yaşam biçimi değişir. Dikey hareketlilikte eğitim, ekonomi, siyasi güç gibi etkenler rol oynar.

B) Yatay Hareketlilik: Dikey hareketlilikten farklı olarak, bir toplumsal tabakada yer alan bireyin işini, çevresini ya da yaşadığı yeri, yaşam biçimi değişmeden benzer olan başka bir iş, çevre ya da yerle değiştirmesine yatay hareketlilik denir.

TOPLUMSAL HAREKETLİLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Toplumsal hareketliliğin yatay ve dikey boyutlarda ortaya çıkıp gelişmesini sağlayan çeşitli etmenler bulunmaktadır. Bunlar;

- Demografik Etmenler
- Ekonomik Etmenler
- Ailenin Toplumsal Yapısı
- Teknoloji ve Teknolojik Değişme
- Siyasal Etmenler
- Eğitim Etmeni